

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av en hovrättsdom – dagsbotsbeloppets storlek

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

KEA

Överklagade avgörandet

Svea hovrätts dom den 17 mars 2021 i mål B 14109-20

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom ska fastställa tingsrättens dom beträffande dagsbotsbeloppets storlek.

Frågan i målet

Målet rör beräkningen av dagsbotens storlek, bl.a. frågan om domstolens utredningsskyldighet samt frågor om ”bevisbörda” och ”beviskrav” för vilken inkomst som ska läggas till grund för bötesberäkningen. Som framgår nedan är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen uttalar sig i dessa frågor.

Bakgrund

Tingsrätten dömde KEA för olovlig körning, grovt brott, begånget den 18 september 2020. Påföljden bestämdes till 50 dagsböter om 170 kronor. Vid bestämmandet av dagsbotens storlek angavs att tingsrätten tagit hänsyn till KEAs ekonomiska samt personliga förhållande, men i domen framgår inget närmare om vilket underlag som domstolen hade tillgång till.

Av anteckningarna från tingsrättens huvudförhandling den 6 november 2020 framgår att KEA uppgav att han hade en bruttoinkomst om 276 000 kronor per år och han var försörjningspliktig för två barn. Han uppgav även att den

taxerade inkomsten för taxeringsåret 2020 om 303 600 kronor per år som framgick av förundersökningsprotokollet inte stämde.

Av förundersökningen framgår att KEA i polisförhör den 18 september 2020 uppgett att hans årsinkomst uppgick till 252 000 kronor.

KEA överklagade tingsrättens dom och yrkade att dagsbotens belopp skulle sänkas, eftersom han hade fyra barn och endast en inkomst i familjen. Vidare uppgav han att han inte hade fått sjukpenning från Försäkringskassan på sex månader.

Vid telefonsamtal med hovrätten den 18 december 2020 har KEA anfört att den bruttoinkomst som tingsrätten hade antecknat om 276 000 kronor per år är den inkomst han hade i vanliga fall, men detta stämmer inte med dagsläget. Han har suttit häktad under tre månader år 2019 och därefter var han sjukskriven på heltid i sex månader och under denna tid har han inte fått någon sjukpenning av Försäkringskassan, eftersom de inte godtagit sjukskrivningen. Sedan januari 2021 har han jobbat 1–2 veckor per månad och varit fortsatt sjukskriven och inkomsten efter skatt uppskattade han kommer att uppgå till 120 000 kronor under år 2021. Han uppgav vidare att han kunde ge in kontoutdrag m.m. som bekräftade uppgifterna. Han har även erhållit skadestånd p.g.a. häktningen och detta belopp har han använt för att betala skulder och hyran. Han har fem barn, varav två är under arton.

Hovrätten meddelade prövningstillstånd i fråga om vardera dagsbots storlek, men gav i övrigt inte prövningstillstånd.

Åklagaren bestred ändringsyrkandet. För det fall KEA kunde inkomma med skriftligt underlag, såsom lönespecifikation för november 2020 till januari 2021, där det framgick att inkomsterna var lägre än de som uppgivits i tingsrätten, angav åklagaren att han kunde tillstyrka överklagandet.

Hovrätten förelade KEA att slutföra sin talan och hovrätten bifogade handlingen ”uppgift om inkomst”. Det inkom inte någon handling eller något underlag till hovrätten.

Hovrätten avgjorde därefter målet utan huvudförhandling och ändrade påföljden så storleken på varje dagsbot bestämdes till 50 kronor.

Den rättsliga regeringen

Reglerna om dagsböter finns i 25 kapitlet brottsbalken. Varje dagsbot fastställs enligt 25 kap. 2 § brottsbalken till ett belopp från och med 50 kronor till och med 1 000 kronor, efter vad som bedöms som skäligt med hänsyn till den tilltalades inkomst, förmögenhet, försörjningsskyldighet och ekonomiska förhållanden i övrigt. Om det finns särskilda skäl, får dagsbotens belopp jämkas.

Det finns dock ingen särskild lagreglering om hur årsinkomsten ska bestämmas vid fastställande av dagsbotsbeloppet. Detsamma gäller när årsinkomsten har betydelse för frågan om återbetalning av rättegångskostnader.

Riksåklagaren har utfärdat riktlinjer för beräkningen av dagsbotsbeloppet vid strafföreläggande (RÅR 2007:2). Dessa ska tillämpas när åklagare utfärdar strafföreläggande. Av riktlinjerna framgår att dagsboten bestäms utifrån den misstänktes beräknade årsinkomst före skatt vid tidpunkten när dagsboten ska bestämmas. Med årsinkomst avses inkomst före skatt med avdrag för kostnader för inkomstens förvärvande. I årsinkomsten ska även räknas in kontinuerligt utgående ersättning eller bidrag till den misstänkte. Vidare framgår att den misstänktes egna uppgifter om sin årsinkomst ska godtas om de framstår som trovärdiga i förhållanden till övrig utredning. I annat fall – dvs. om uppgifterna inte framstår som trovärdiga – ska årsinkomsten uppskattas till ett rimligt belopp utifrån senast taxerade inkomst och övriga tillgängliga uppgifter. Hänsyn ska vidare tas till om misstänkt är försörjningspliktig för barn. Viss hänsyn tas även till nettoförmögenhet och nettoskuldbörda. Dagsboten ska därefter fastställas till en tusendel av det belopp som räknats fram.

Efter en granskning som gjordes år 2010 av Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm av strafförelägganden avseende köp av sexuell tjänst och rattfylleri så skärptes riktlinjerna bl.a. när det gällde på vilket underlag den misstänktes årsinkomst ska beräknas och riktlinjerna fick sin nuvarande lydelse. Detta eftersom det vid granskningen konstaterades att det förekom att åklagare utfärdat strafförelägganden med för låga belopp i förhållande till den misstänktes inkomster i fall där den misstänkte hade relativt hög inkomst.

Utvecklingscentrum Stockholm gjorde därefter under år 2015 en ny granskning av dagsbotsbeloppet vid strafförelägganden. Av tillsynsrapporten framgår bl.a. att det fanns brister i underlaget i drygt hälften av de granskade utredningarna, innebärande att någon eller några uppgifter kring den misstänkes ekonomiska förhållanden saknades. Jämfört med den tidigare granskningen fem år tidigare var det i princip lika många ärenden där underlaget varit bristfälligt. De fel som iakttagits vid dagsbotsbestämningen hade normalt liten eller mycket liten betydelse för det samlade dagsbotsbeloppets storlek. Det noterades också avsevärt färre ärenden där felaktiga dagsbotsbelopp hade angetts och inga eller mycket få ärenden hade varit föremål för s.k. icke-dokumenterad jämkning. Det konstaterades mot den bakgrunden att åklagarnas tillämpning av riktlinjerna hade förbättrats. (Se tillsynsrapport 2015:3 s. 3 f.)

För domstolarnas del så finns det inte någon lagreglering eller skriven vägledning om hur dagsbotsbelopp ska räknas fram. I NJA 1991 s. 692 har dock Högsta domstolen belyst betydelsen av de allmänna råden från riksåklagaren när domstolen bestämmer dagsboten. Av domen framgår att riktlinjerna för bestämmandet av dagsbotsbeloppet i praktiken haft betydande inverkan på domstolarnas praxis, även om domstolarna inte är bundna av riktlinjerna utan har att självständigt bedöma hur bestämmelserna om dagsbotsbeloppet i

25 kap. 2 § brottsbalken ska tillämpas i det särskilda fallet. I fokus för prövningen i målet var själva beräkningen av dagsbotens storlek, inte vilket underlag som skulle läggas till grund för bedömningen.

Av 4 § tredje stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) framgår att om det finns anledning att anta att dagsböter kan utdömas så ska den misstänktes inkomst- och förmögenhetsförhållanden utredas.

Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1992 genomgick bötesstraffet en stor reform (prop. 1990/91:68) och lagtexten fick den utformning som fortfarande gäller. Av prop. 1990/91:68 s. 115 f. framgår bl.a. att grunderna för att beräkna dagsbotens storlek anges endast i allmänna drag i lagen. Ytterst ankommer det på domstolarna att, mot bakgrund av de allmänna uttalanden som gjorts i samband med lagstiftningen på området, bedöma hur systemet skall tillämpas. I praktiken söker domstolarna vägledning om hur beräkningen ska göras i de anvisningar som riksåklagaren meddelat för åklagarnas del och i propositionen anges att det inte fanns skäl att frångå den gällande utgångspunkten att dagsbotsbeloppet i princip ska beräknas till 1/1000 av årsinkomsten. När det gäller underlaget för dagsbotsberäkningen ansåg regeringen att föreskrifterna och rutinerna för närvarande inte behövde ses över (prop. 1990/91:68 s. 117).

Frågan kring dagsböter och hur de ska beräknas övervägdes även av Påföljdsutredningen i betänkandet SOU 2012:34 Nya påföljder. I det betänkandet finns en grundlig genomgång av bakgrunden till den lagstiftning som finns på området samt till riksåklagarens riktlinjer (band 3, avsnitt 16.2). I betänkandet konstaterades att det för bötesstraffets trovärdighet är viktigt att fastställandet av dagsbotsbeloppet så långt som möjligt grundar sig på korrekta uppgifter om den enskildes inkomstförhållanden, men att det inte var rimligt eller process-ekonomiskt försvarbart att någon omfattande utredning skulle göras kring förhållandena (SOU 2012:34 s. 90 f.).

Enligt Påföljdsutredningen bedömning kan knappast de anvisningar som görs i riksåklagarens riktlinjer om hur den misstänktes uppgifter ska värderas i förhållande till andra uppgifter förväntas få något genomslag i domstolarnas praxis, däremot kan domstolarnas praxis påverka hur dagsbotsbeloppet bestäms av åklagare (SOU 2012:34 s. 92).

Vidare konstaterade Påföljdsutredningen att det inte framstod som en godtagbar ordning att den enskildes uppgifter om sina inkomster utan någon närmare prövning skulle läggas till grund för beräkningen av dagsbotsbeloppet. Detta skulle innebära att den som lämnar felaktiga uppgifter inte riskerade någonting men kunde få ett väsentligt lägre bötesbelopp att betala än om han eller hon hållit sig till sanningen. Trovärdigheten för bötesstraffet och för brottmålsprocessen i dess helhet riskerade då att skadas om det lönar sig att lämna medvetet felaktiga uppgifter. Om den tilltalades uppgifter godtas utan närmare

granskning från domstolarna, trots att felaktiga uppgifter leder till ett ekonomiskt gynnsammare resultat för honom eller henne, kan det framstå som om rättsväsendet är väl godtroget. Detta kan i sin tur leda till en minskad tilltro hos allmänheten. (Se SOU 2012:34 s. 93 f.)

Det kan i detta sammanhang noteras att det finns information att tillgå på internet om att man kan ljuga för domstolar vid en förhandling för att minska sitt bötesbelopp. I olika internetforum (som t.ex. Flashback) diskuteras vad man kan/bör säga om sina inkomster till domstolen. Där finns exempelvis information om att ”domstolarna orkar oftast inte kolla upp inkomsten och det resulterar i att du får ett lägre bötesbelopp” och att man kan sänka straffet genom att ljuga. Vidare finns exempelvis råd som ”du är inte skyldig att berätta var du jobbar eller vilken lön du har”, utan att man kan alltid säga att man är arbetslös eller liknande eftersom man bara kan se tidigare deklARATIONER och inte aktuella uppgifter, så då får man väldigt lite böter.

Frågan om underlaget för bedömningen av dagsbotens storlek och domstolarnas roll i detta sammanhang har inte på något ingående sätt diskuterats i den juridiska doktrinen. (Se exempelvis Brottsbalken, En kommentar; Borgeke och Heidenborg, Att bestämma påföljd; Jareborg och Zila, Straffrättens påföljds-lära.)

Det noterades i Påföljdsutredningens betänkande att det inte finns någon självklar bevisbörderegulering vid frågor gällande påföljdsbestämningen. För de fall det saknas andra uppgifter än den tilltalades egna om inkomstförhållanden, har domstolen inte annat att utgå från än dessa uppgifter. Men, om andra uppgifter finns gällande den tilltalades inkomstförhållanden, är det dock inte självklart att den tilltalades uppgifter om sina inkomstförhållanden ska behöva motbevisas på samma sätt som uppgifter som lämnas i skuldfrågan för att det ska vara möjligt att frånga dem vid fastställande av dagsbotsbeloppet. Rätten har därvid en betydande utredningsskyldighet beträffande påföljdsfrågor. Beviskraven är andra än de som gäller beträffande ansvarsfrågan, inte minst till följd av att rätten måste kunna välja en adekvat påföljd om åtalet är styrkt. Domstolens prövning av påföljdsfrågan är av annan karaktär och präglas av en officialprövning (se SOU 2012:34 s. 99 f.). Slutsatsen i betänkandet blir därför bl.a. att domstolarna bör ha ett liknande synsätt som det som framgår av riksåklagarens riktlinjer avseende hur den misstänktes uppgifter om sin årsinkomst ska hanteras och om den framstår som rimlig; att trovärdigheten ska vägas i förhållande till övrig utredning och att uppgifterna ska prövas mot senast taxerad inkomst och övriga tillgängliga uppgifter. Det anförs även i betänkandet att vad den tilltalade uppger som sin årsinkomst inte bör godtas endast på den grunden att uppgifterna inte kan lämnas utan avseende och heller inte är motbevisade. I stället bör det göras en samlad bedömning där den tilltalades uppgifter värderas mot vad som framgår av övrigt i utredningen. (Se SOU 2012:34 s. 101.)

Något om domstolarnas praxis

Beträffande domstolarnas praxis på området så finns det inte några avgöranden från Högsta domstolen, utöver det som omnämnts ovan. Det finns dock en hel del hovrättsavgöranden som berör dessa frågor.

När det gäller beräkning av storleken av dagsboten har underrätterna i de flesta fallen inte närmare angett hur beräkningen har gjorts. Av några av rättsfallen som nämns nedan framgår att det varit en diskussion i domstolarna kring beloppets storlek.

I exempelvis RH 2001:57 har hovrätten bestämt dagsboten med ledning av de uppgifter som den tilltalade lämnat vid tiden för brottet, trots att han senare ändrat sina uppgifter om inkomsten. I det målet beaktades att den tilltalade hade förmått deponera bötesbeloppet.

Av den senaste tidens rättspraxis kan följande avgöranden belysa domstolarnas olika bedömningar och deras olika krav på den tilltalade, bl.a. vid uppgift om ändrad inkomst.

Göta hovrätt har i en dom från den 24 mars 2021 i mål B 235-21 ändrat tingsrättens dom och sänkt dagsbotsbeloppet från 430 kronor till 270 kronor, efter det att tilltalad gett in intyg om ändrade inkomster.

Svea hovrätt har i en dom från den 19 februari 2021 i mål B 5970-20 fastställt dagsbotsbeloppet som tingsrätten kommit fram till när den tilltalade inte har kommit in med nya uppgifter, trots att hovrätten förelagt honom om det.

Svea hovrätt har i en dom från den 11 februari 2021 i mål B 8835-20 ändrat tingsrättens dom och sänkt dagsbotsbeloppet från 190 kronor till 50 kronor, då den tilltalade uppgett att han inte har några inkomster. Såvitt framgår av domen fanns ingen dokumentation kring den sänkta inkomsten.

Göta hovrätt har i en dom från den 10 februari 2021 i mål B 3287-20 godtagit en misstänkts uppgifter om viss typ av anställning och sänkt dagsbotens belopp från 310 kronor till 190 kronor. I domen har hovrätten utförligt redogjort för vilka hänsyn domstolen tagit och hur beräkningen gjorts.

Det finns även fler exempel på att hovrätterna har sänkt dagsboten när de tilltalade har skickat in exempelvis intyg och inkomstdeklarationer för att styrka de påstådda lägre inkomsterna. Det finns dock även domar där hovrätten har godtagit nya uppgifter om inkomster från tilltalad och sänkt dagsbotsbeloppet, utan att närmare redogöra för varför eller hur man gjort denna bedömning.

De nämnda avgörandena illustrerar att olika bedömningar av dagsbotens storlek får stor betydelse för det samlade bötesbeloppets storlek. I många fall har botens storlek väsentligt större betydelse än antalet dagsböter för hur sträng den straffrättsliga reaktionen på brottet blir.

Min bedömning

I det aktuella fallet finns det flera olika uppgifter om vilka inkomster KEA har och har haft. Han har vid brottstillfället i förhör med polisen uppgett en viss inkomst och polisen har även kontrollerat den taxerade inkomsten. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten har frågor ställts till KEA kring inkomster och försörjningsplikt och mot bakgrund av dessa uppgifter har domstolen sedan räknat fram dagsbotsbeloppet i enlighet med de principer som uppställts i riktlinjerna från riksåklagaren. Därefter har KEA kommit in med nya uppgifter i hovrätten. Han har i telefonsamtal med hovrätten berättat om sina inkomster och då uppgett att han kan ge in kontoutdrag m.m. som bekräftar uppgifterna. Därefter har åklagaren i sin svarsskrivelse efterfrågat underlaget. Hovrätten har visserligen inte uttryckligen förelagt KEA att komma in med det skriftliga underlaget, men rätten har skickat en handling där inkomster kan noteras tillsammans med åklagarens svarsskrivelse till KEA. Han har dock inte presenterat något underlag för de ändrade inkomstuppgifterna.

Mot bakgrund av att brottet är begånget i september 2020, tingsrättens förhandling var ungefär två månader senare och att hovrättens dom meddelades i mars 2021, så finns det ingen tidsmässig förklaring till varför nämnda uppgifter inte lämnades redan i tingsrätten. Hovrätten har inte heller i sin dom motiverat eller närmare angett hur domstolen resonerar kring de nya uppgifterna.

Det finns olikheter i rättstillämpningen om en uppgift om sänkt inkomst på något sätt behöver styrkas med dokumentation eller om en ny uppgift från den tilltalade utan vidare kan godtas. I praktiken öppnar det för en möjlighet för den tilltalade att i hög grad påverka sitt straff genom att medvetet lämna felaktiga uppgifter. I många fall är det enkelt för en person att styrka sina inkomster eller komma in med dokumentation kring andra förhållanden som påverkar dagsbotens storlek. Åklagaren har dock i många fall betydande svårigheter att ta fram sådan utredning.

Det är angeläget att värna tilltron till dagsböter som påföljd. Som framgått ovan finns det på ett generellt plan oklarheter kring domstolens utredningsskyldighet samt frågorna om "bevisbörda" och "beviskrav" för vilken inkomst och andra förhållanden som ska läggas till grund för bötesberäkningen. Det finns också brister i enhetligheten i rättstillämpningen. Vägledning från Högsta domstolen på detta område skulle därför vara värdefull.

Det finns anledning att ställa sig bakom de uttalanden som Påföljdsutredningen gjort om hur bedömningen av dagsbotens storlek bör göras. Domstolens prövning av dagsbotsfrågan bör präglas av en officialprövning och rätten bör ha en betydande utredningsskyldighet. Om det gått kort tid mellan att olika uppgifter lämnas av den misstänkte/tilltalade eller om uppgifterna väsentligen ändrats kan det, enligt min mening, finnas anledning till en skärpt utredningsskyldighet och ökade krav på den tilltalade. Vad den tilltalade uppger som sin årsinkomst bör inte godtas endast på den grunden att uppgifterna inte kan lämnas utan avseende eller inte är motbevisade. Domstolarna bör i stället ha ett synsätt som

liknar det som framgår av riksåklagarens riktlinjer om hur den misstänktes uppgifter om sin årsinkomst och andra förhållanden ska bedömas. Den tilltalades uppgifter bör vägas mot övriga tillgängliga uppgifter. Det bör alltså göras en samlad bedömning där den tilltalades uppgifter värderas mot senast taxerad inkomst, andra offentliga inkomstuppgifter och vad som i övrigt framgår av utredningen.

I det här fallet har KEA sagt sig ha underlag som bekräftar de ändrade inkomstförhållandena. Åklagaren har efterfrågat underlaget och KEA har getts möjlighet att ge in det. KEA har dock inte gett in något underlag till hovrätten. Det finns inte heller någon förklaring till varför nämnda uppgifter inte lämnades i tingsrätten, då uppgifterna synes ha varit tillgängliga redan då. Mot den bakgrunden bör en samlad bedömning göras av vad som har kommit fram. Utan något egentligt stöd för KEAs nya uppgifter bör uppgifterna vid tingsrätten, som mer ligger i linje med vad som uppgetts under förundersökningen och den taxerade inkomsten, läggas till grund för bedömningen. Utifrån detta bör tingsrättens dom fastställas beträffande dagsbotens storlek.

Frågan om prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar (Peter Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Mot bakgrund av vad som sagts ovan är det av stor vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar överklagandet.

Bevisning m.m.

Jag åberopar inte någon bevisning. Målet kan avgöras på handlingarna.

Katarina Johansson Welin

My Hedström

Kopia till:

Utvecklingscentrum
Åklagarkammaren i Västerås
Kammaråklagaren Joel Teran